

[930.253:929.53](477.41)

Галина Василівна БОЙКО,
заступник директора-головний зберігач фондів
Державного архіву Київської області (Київ)

Наталія Василівна КАМІНСЬКА,
професор кафедри загальноправових дисциплін
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук (Київ)

ЖИТТЄПИС ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано життєпис Тараса Шевченка у документах Державного архіву Київської області. Відповідно до певних груп розкрито назви та зміст документів, а також їх місцезнаходження.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Державний архів Київської області, фонди, архівні документи.

Analyzed biography of Shevchenko in the documents of the State Archives of Kyiv region. According to certain groups exposed the names and content of these documents and their location.

Keywords: Taras Shevchenko, Kyiv Region State Archives, foundations, archival documents.

Проанализировано жизнеописание Тараса Шевченко в документах Государственного архива Киевской области. Согласно определенных групп раскрыты названия и содержание документов, а также их местонахождение.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, Государственный архив Киевской области, фонды, архивные документы.

Із року в рік зростає інтерес до величної постаті Тараса Шевченка — геніального поета, художника, революціонера. Сьогодні Шевченкове слово набирає актуальності, широкого та глибокого змісту в усіх країнах світу.

Дослідження його масштабної творчої спадщини — це шлях усвідомлення всього українського народу. Значна

роль у цьому процесі належить архівам, які виступають скарбницями документальної спадщини.

У Державному архіві Київської області (далі — ДАКО), що є на сьогодні найбільшим зібранням архівних документів в Україні¹, зберігається значний масив документів, пов'язаних із життєвим і творчим шляхом Тараса Шевченка. Це документи як фондів дорадянського періоду та періоду після 1917 р. (фонди радянського періоду), так і фондів періоду незалежності України та партійних і громадських об'єднань.

Виявлені у ДАКО документи щодо життєпису Тараса Шевченка можна систематизувати та поділити на чотири умовні групи: родовід Тараса Шевченка; жінки у житті поета; громадсько-політична діяльність і вшанування пам'яті Великого Кобзаря.

Щодо дослідження родоводу Тараса Шевченка варто зазначити, що найбільше інформації для генеалогічного пошуку містять фонди: Київського губернського дворянського депутатського зібрання (особові справи та родоводи дворян Київської губернії), Київської казенної палати (ревізькі казки різних верств населення), колекції метричних книг православних церков, метричних книг старообрядців, розкольників, сектантів. Найвизначнішими із загального переліку документів генеалогічного характеру є, безумовно, ревізькі казки, обліковані у фонді № 280 — «Київська казенна палата».

Ревізькі казки, як особливий вид історичного облікового документа, виникли у зв'язку з указом Петра I від 26 листопада 1718 р., яким було започатковано податкову реформу, коли подвірне оподаткування замінили подушним. За одиницю перепису брали «ревізьку душу», що рахувалась як платник податків аж до наступної ревізії, незважаючи на можливу зміну соціального статусу, рекрутство або смерть. Відповідно до нової системи оподаткування була прийнята нова форма обліку населення — так звані ревізії («подушний перепис») [3]. Ревізькі казки містили відомості про чисельність населення, його географічне місцезнаходжен-

---

¹ На 01.01.2014 р. у ДАКО за обліковими даними зберігається близько трьох млн. од. зб.

ня, стать, соціальний статус, національний і сімейний стан тощо. Оформлені вони були у вигляді книги чи зошита.

Ревізія здійснювалася поетапно, на кожному з яких і виникали певні види облікових документів. Щодо ревізських казок, слід зауважити, що це — первинний матеріал ревізій, дані яких систематизуються, узагальнюються та піддаються ретельній перевірці (саме тому і назва перепису — «ревізія»). Вони подавалися до місцевих органів влади (волосні правління, ратуші, згодом — міські думи). У період з 1719 по 1858 рр. було проведено 10 ревізій, кожна з яких тривала кілька років.

Також, відомо, що під час двох перших ревізій і ревізії 1811 р. враховувалися тільки особи чоловічої статі з зазначенням віку, а починаючи з третьої ревізії, враховувалося і жіноче населення. Уже з сьомої ревізії (1816 р.) започатковується нова, простіша форма ревізських казок — записи ведуться по сім'ях і містять наступні дані: рік, місяць, число подачі, назву губернії, повіт, село, власника кріпосного селища, села, графу з номером сім'ї, цифри складу родини «за останньою ревізією», число і склад «вибулих», «прибулих» та тимчасово відсутніх осіб і підсумкові дані «нині в наявності». У кінці зазначені підписи відповідальних осіб.

У казку записувалася одна родина за іншою: на лівій половині аркуша — чоловіки, на правій — жінки [1].

Варто відзначити, що у ревізських казках ДАКО виявлені особливо цінні документи щодо родоводу Шевченків — «Посімейний список Шевченків» (ревізська казка Київської губернії Звенигородського повіту с. Кирилівки), де представлено повний склад сім'ї Шевченків (зокрема зазначений і дворічний Тарас), датований 09 березня 1816 р. [2], і «Посімейний список Бойків» діда Тараса по материній лінії — Якіма Бойка за 1795 р. Перший із них у 2010 р. включили до Державного реєстру національного культурного надбання України. Документ віднесено до унікальних за критерієм змісту. Щодо зовнішніх ознак, то він являє собою рукопис на цупкому папері формату А 2. Також, у державному архіві зберігаються ревізські казки сімей братів Тараса Шевченка — Микити та Варфоломія Шевченків.

Наступна група документів, де містяться дані про життя Тараса Шевченка, — це документи про жінок, які відіграли

вагому роль у житті митця. Перш за все, це ревізька казка про склад сім'ї Антона Красицького — чоловіка сестри Тараса Катерини. Щодо жінок, яких кохав поет, то у фонді Київської казенної палати ДАКО зберігаються ревізькі казки про склад сім'ї Степана Коваленка — батька Ксенії (Оксани), яка була першим коханням Тараса Григоровича.

Цікавими є документи щодо родоводу та підтвердження дворянства роду Енгельгардтів, які зберігаються в документах фонду № 782 — «Київське дворянське депутатське зібрання»².

У даному фонді зберігається також документ, що містить дані про жінку, для якої Тарас Шевченко був великим нерозділеним коханням — Варвару Репніну. Це Метричний випис про народження княжни Ольги Репніної, в якому княжна Варвара Репніна зазначена хрещеною матір'ю племінниці. Будучи на шість років старшою за Тараса, жінка глибоко закохалася в поета, а той тривалий час підтримував ці стосунки, називаючи її своїм «добрим ангелом-хранителем» і «старшою сестрою», що давало змогу зберігати їх щиру прихильність одне до одного та спонукало Варвару все життя допомагати Шевченкові, зокрема під час заслання.

Щодо документів про громадсько-політичну діяльність Тараса Шевченка, то у фонді № 1238 ДАКО — «Київський повітовий предводитель дворянства» зберігається чимало документів із діяльності Тимчасової комісії для розбору стародавніх актів (згодом — Київська археографічна комісія). Діяльність у ній Т. Г. Шевченка (1845–1847) — важливий етап у його житті. Поет активно включився у наукові пошуки на ниві археології, фольклористики, етнографії, археографії, зробив певний вклад у їх розвиток, заклав міцні підвалини українського народознавства. Археографічні подорожі Т. Г. Шевченка Правобережною і Лівобережною Україною збагатили його світовідчуття та погляди, чому сприяло спілкування з простим народом.

Тимчасова комісія для розгляду давніх актів була створена при київському генерал-губернаторі 8 грудня 1843 р. У 1845–1847 рр., коли тут працював Т. Г. Шевченко, до складу Комісії входили: правитель канцелярії генерал-

---

² Відомо, що дружина Енгельгардта Софія відіграла важливу роль у житті малого Тараса.

губернатора М. Е. Писарев (голова), відомий нумізмат барон С. І. Шодуар (віце-голова), професор права Київського університету М. Д. Іванишев (діловод); почесні члени Комісії — історик і археолог М. Ф. Берлинський, археограф, попечитель Чернігівської гімназії М. О. Судієнко; дійсні члени Комісії — професори Київського університету М. О. Максимович, В. Ф. Домбровський, О. І. Ставровський, В. П. Чехович, О. І. Селін та ін.

З грудня 1843 р. Комісія, не зважаючи на малу чисельність, активно займалася пошуком документів в архівах державних установ, магістратів, монастирів, поміщицьких маєтків для їх належного збереження та публікації, а також етнографічних і фольклорних матеріалів, вивченням археологічних і архітектурних пам'яток, їх змалюванням, обмірами тощо. Поступово Київська археографічна комісія перетворилася на наукову установу, діяльність якої перевершила сподівання царського уряду.

Про створення Комісії Т. Г. Шевченко міг дізнатися під час перебування в Києві наприкінці січня – на початку лютого 1844 р. від її члена-співробітника П. О. Куліша. Мабуть, саме тоді він вирішив після закінчення навчання в Академії мистецтв приїхати до Києва та поступити на службу в цю наукову установу.

Виконуючи доручення комісії, Т. Г. Шевченко здійснив у 1845–1846 рр. три подорожі Україною та намалював чимало історичних пам'яток, брав участь в археологічних розкопках могил та ілюструванні видань, водночас, залишив багато філософських суджень і висловлювань про історичні події в Україні.

Свою першу подорож (влітку-восени 1845 р.) для вивчення та малювання історичних пам'яток Т. Г. Шевченко розпочав із Густинського монастиря, розташованого поблизу м. Прилуки³. Донині збереглися три акварелі Т. Г. Шевченка, написані ним у той час: «В Густині. Церква Петра і Павла», «В Густині. Трапезна церква», «Брама в Густині. Церква св. Миколая».

Плідною була також подорож Т. Г. Шевченка на Полтавщину, коли він побував у Яготині, Лубнах, Пирятині, Ром-

---

³ Монастир заснований 1612 р. князем Михайлом Вишневецьким для боротьби православної церкви проти наступу уніатства.

нах, Миргороді, Полтаві, Березовій Рудці, Ісківцях, Переяславі, Єрківцях і багатьох інших містах і селах. Ця поїздка відлунила у містерії «Великий льох», а також у змалюванні історичних пам'яток Полтави та Переяслава. Так, у серпні 1845 р. Т. Г. Шевченко побував у Переяславі, де жив його знайомий по Петербургу лікар А. О. Козачковський. Там він зустрівся з членами гуртка передової інтелігенції, яка високо цінила полум'яну шевченківську поезію та його художній талант. Тоді само, влітку 1845 р., Т. Г. Шевченко здійснив подорож і на південь Київщини — у Чигирин і Суботів. Малюнки Тараса Григоровича стали документами, що відобразили тодішній стан історичних пам'ятників: сепії «Кам'яні хрести в Суботові» і «Чигиринський дівочий монастир», акварелі «Мотрин монастир», «Богданові руїни в Суботові», «Богданова церква в Суботові», «Чигирин з суботівського шляху» [4].

У ДАКО наявна значна кількість документів про заборону творів Тараса Шевченка, це зокрема: Циркуляри Київського військового Подільського та Волинського генерал-губернатора про вилучення заборонених творів Т. Г. Шевченка; рапорти Радомисльського земського справника про нагляд за появою у повіті заборонених творів Шевченка, Куліша та Костомарова, Таємне розпорядження Попечителя Київського учбового округу про вилучення творів Т. Шевченка і М. Костомарова, Справа про засудження до тюремного ув'язнення студента Київського університету Власенка, звинуваченого у збереженні прокламацій, що закликають до політичного страйку на знак протесту проти заборони святкування 100-річчя від дня народження Шевченка Т. Г. та ін. Це документи фондів: №№ 2 — «Канцелярія Київського цивільного губернатора», 183 — «Прокурор Київського окружного суду», 1238 — «Київський повітовий предводитель дворянства»; 347 — «Дирекція народних училищ Київської губернії» та ін.

До документів про вшанування пам'яті Великого Кобзаря належать здебільшого документи радянського періоду та сучасні — періоду незалежності України, що містяться у фондах №№: Р-708 — «Київська губернська рада профспілок», Р-111 — «Київський губернський виконавчий комітет Ради робітничих, селянських і червоноармійських

депутатів», Р-223 — «Редакція газети «Плуг і молот»», «Орган Білоцерківського окружного комітету КП(б) України, Р-95 — Обухівський волосний виконавчий комітет Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів» та ін. Це документи: рукопис статті з газети «Плуг і молот» про відзначення 62 роковини смерті Т. Г. Шевченка у с. Романівці Білоцерківського повіту Київської губернії; Постанова Президії ВЦВК УРСР, підписана Г. І. Петровським про вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка по всій Україні у день 60-річчя з дня його смерті; Звернення Українського товариства шкільної освіти до Центрального бюро профспілок про делегування членів профспілки на виставу, присвячену пам'яті Т. Г. Шевченка; Протокол № 24 засідання Президії Київського губернського виконавчого комітету 5-го скликання від 10 березня 1923 р., п. 392 про відкриття бюсту Т. Г. Шевченка у м. Києві та ін.

Заслуговують на увагу також документи, пов'язані з діяльністю товариства «Просвіта», — Статут та список членів Товариства «Просвіта» у Києві, заснованого в пам'ять Т. Шевченка.

Серед великого масиву документів державного архіву з життєпису Тараса Шевченка, варто відзначити й ті, що містяться в газетному та журнальному фондах, а також аудіовізуальні документи даної тематики. Так, серед газетного фонду варто виокремити такі видання, як: «Рада», «Київська Правда», «Учительская газета», «Колгоспник України» та ін. У даних виданнях наявні статті відомих громадських і наукових діячів, приурочені до роковин вшанування пам'яті Тараса Шевченка (скажімо, «В обороні людини. До характеристики поглядів Шевченка» С. Єфремова, «До Т. Шевченка (В день столітніх роковин)» Гр. Чупринки, «Идеалы великого украинского поэта» А. І. Белецького, «Шевченко и революционно-демократическая критика» М. Беккер та ін.).

Тарас Шевченко!... Ім'я, яке по праву стоїть в одному ряду з такими титанами думки та слова як Гомер і Шекспір, Гете і Байрон, Шіллер і Гейне, Бальзак і Гюго, Пушкін і Толстой, Міцкевич і Бернс, Руставелі та Нізамі, чия мистецька спадщина стала надбанням усього людства.

Тарас Шевченко — це постать, про яку варто говорити всіма мовами світу. Це символ чесності, правди та безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість Великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до України. Його думи, його пісні, його полум'яний гнів, його боротьба за світлу долю людини були думами, піснями, гнівом і боротьбою мільйонів.

Поезію Т. Шевченка люблять усі народи. Поет, який віддав усі свої сили боротьбі за визволення рідної України від соціального і національного гніту, висловлював прагнення та сподівання всіх народів. Піклуючись про свій народ, митець так і не пізнав радощів родинного життя та сімейного затишку.

З часу, коли перестало битися благородне, мужнє серце геніального поета, прозаїка, художника та громадського діяча Тараса Григоровича Шевченка пройшло уже два століття, проте світлий образ Великого Кобзаря — безсмертний, як і сам народ, що його породив.

1. *Архивное дело* : генеалогия, история семьи, архивный поиск [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1archive-online.com/>. – Назва з екрана.
2. *ДАКО*. – № 280. – Оп. 2. – Спр. № 314. – Арк. 11 зв.
3. *Лукомська Ірина*. Пошук родичів: самостійно та за гроші [Електронний ресурс] / Ірина Лукомська // Українська правда. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/travel/2009/10/5/28127/>. – Назва з екрана.
4. *Сергієнко Г. Я.* Діяльність Т. Г. Шевченка у Київській археографічній комісії [Електронний ресурс] / Г. Я. Сергієнко // Укр. іст. журнал. – Режим доступу : <http://histans.com/JournALL/journal/1991/3/6.pdf>. – Назва з екрана.

Життєпис Тараса Шевченка у документах Державного архіву Київської області.

Бойко Г. В., заступник директора-головний зберігач фондів Державного архіву Київської області (Київ).

Камінська Н. В., професор кафедри загальноправових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук (Київ).

Українська біографістика = *Biographistica ukrainica*. – К., 2014. – Вип. 11. – С. 314–322.

У статті проаналізовано життєпис Тараса Шевченка за документами Державного архіву Київської області. Дані документи систематизовано за певними групами, розкрито їх назви та зміст, а також вказано, в яких саме фондах державного архіву вони зберігаються.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Державний архів Київської області, фонди, архівні документи.

Biography Taras Shevchenko in the documents of the State Archives Kyiv Region.

Boyko G., deputy director-chief custodian of the State Archives of Kyiv Region (Kyiv).

Kaminskaya N., professor of department of legal discipline of the National academy of internal affairs, PhD of law, Professor (Kyiv).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – К., 2014. – Vol. 11. – P. 314–322.

The article analyzes the biography of Taras Shevchenko State Archives for documents Kyiv Region. These documents systematically by certain groups disclosed their names and content, and indicated where it funds the state archives are stored.

Keywords: Taras Shevchenko Kyiv Region State Archives, collections, archival documents.

Жизнеописание Тараса Шевченко в документах Государственного архива Киевской области.

Бойко Г. В., заместитель директора-главный хранитель фондов Государственного архива Киевской области (Киев).

Каминская Н. В., профессор кафедры общеправовых дисциплин учебно-научного института права и психологии Национальной академии внутренних дел, доктор юридических наук (Киев).

Украинская биографистика = Biographistica ukrainica. – К., 2014. – Вып. 11. – С. 314–322.

В статье проанализировано жизнеописание Тараса Шевченко по документам Государственного архива Киевской области. Данные документы систематизированы по определенным группам, раскрыты их названия и содержание, а также указано, в каких именно фондах государственного архива они хранятся.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, Государственный архив Киевской области, фонды, архивные документы.